

EVEN ZIJN WIJ SAMEN MEER

Even zijn wij samen meer

Samen sterke verhalen vertellen

HET
LEZERS
COLLECTIEF

Uitgeverij
**VRJ
DAG**

VOORWOORD DOOR JIM VAN OS

Een ode aan verbinding

In een tijd waarin verbinding vaak een schaars goed lijkt te zijn en eenzaamheid zich als een sluipend gif onder de oppervlakte van onze samenleving nestelt, biedt *Even zijn wij samen meer* een warme, elegante en inspirerende oase. Dit boek is het resultaat van het bewonderenswaardige werk van Het Lezerscollectief, dat inmiddels meer dan 250 leesgroepen in België en Nederland heeft opgericht. Samen Lezen, het kloppende hart van Het Lezerscollectief, is een prachtige manier om mensen met elkaar te verbinden en een rijke, meeslepende wereld te creëren waarin eenzaamheid even plaatsmaakt voor saamhorigheid.

Het Lezerscollectief, met zijn wortels in Antwerpen en Affligem, is een lerend netwerk van leesbegeleiders die zich inzetten voor het Samen Lezen, dat zich voornamelijk richt op kwetsbare doelgroepen. Geïnspireerd door Jane Davis, die *Shared Reading* ontwikkelde als een methode om grote literatuur toegankelijk te maken voor iedereen, is Het Lezerscollectief uitgegroeid tot een referentieorganisatie voor Vlaanderen, Brussel en Nederland. In de handen van gepassioneerde leesbegeleiders zoals Jan Raes, Dirk Terryen en Erik Van Acker heeft Het Lezerscollectief de kracht van literatuur om levens te veranderen keer op keer bewezen.

In *Even zijn wij samen meer* vindt u een verzameling van kortverhalen en gedichten uit de wereldliteratuur, zorgvuldig geselecteerd en in goede vertaling gepresenteerd. Deze verhalen en gedichten zijn niet alleen literaire hoogstandjes, ze zijn ook stuk voor stuk uitgetoetst en geliefd bij de leesgroepen van Het

Lezerscollectief. Ze openen deuren en maken een magische klik met de lezer, zonder pedagogisch of instrumenteel te zijn. Het zijn verhalen die de menselijke eenzaamheid verwoorden, evenals de noodzaak om verbinding te zoeken met de ander. Het zijn verhalen die ons helpen om zelf op verhaal te komen.

Uit de vele psychotherapieën en antidepressiva die beschikbaar zijn, kunnen we een belangrijke les leren: het zijn niet de moleculen of therapieën die werken, maar de verbintenis en het ritueel dat we samen met anderen organiseren. Dit is een fascinerend inzicht dat ons wijst op de essentiële waarheid dat alles in relatie staat tot elkaar. Eenzaamheid is een existentieel lijden, en het fundament van ons leven is de kwaliteit van onze relaties. Dit maakt het gebrek aan verbinding met anderen misschien wel de echte crisis van onze tijd.

In deze context tonen *Even zijn wij samen meer* en Het Lezerscollectief hun grootste kracht. Samen Lezen is een activiteit die mensen met elkaar verbindt, waarbij deelnemers zich kunnen onderdompelen in verhalen en gedichten die de menselijke ervaring van eenzaamheid en verbinding verkennen. Door zich open te stellen voor de gedachten, emoties en inzichten die literatuur te bieden heeft, kunnen deelnemers van Samen Lezen zichzelf en elkaar beter leren kennen, en een hechtere band smeden met anderen.

Eenzaamheid is een persoonlijke en vaak verborgen ervaring. Van buitenaf is het moeilijk te zien of iemand zich eenzaam voelt. Bovendien kan eenzaamheid zich uiten in verschillende vormen, met velerlei oorzaken en gevolgen. Maar één ding is zeker: de oplossing ligt in het opbouwen van betekenisvolle verbindingen met anderen. Samen Lezen is een prachtig voorbeeld van hoe we deze verbindingen kunnen creëren en koesteren,

door de gezamenlijke ervaring van het delen van verhalen en gedichten die raken tot in de diepste aspecten van ons bestaan.

In dit boek nodig ik u uit om uzelf onder te dompelen in de rijke verzameling verhalen en gedichten die Het Lezerscollectief heeft samengesteld. Laat u inspireren door de kracht van literatuur om harten te openen, geesten te verrijken en mensen te verbinden. *Even zijn wij samen meer* is niet alleen een prachtige collectie literaire werken, maar ook een uitnodiging om deel te nemen aan een diepgaande en transformerende ervaring.

Als u deze pagina's omslaat, laat u zich dan leiden door de woorden en emoties die uit de verhalen en gedichten opwellen. Verken de menselijke eenzaamheid en de noodzaak van verbinding met anderen, en ontdek hoe de kracht van Samen Lezen ons kan helpen om de echte crisis van onze tijd – het gebrek aan verbinding – aan te pakken. Verbinding is een fundamenteel aspect van het menselijke leven, geworteld in ons vermogen om betekenisvolle relaties met anderen aan te gaan en te onderhouden. Het is de brug die onze eenzame eilanden met elkaar verbindt en ons in staat stelt om samen te groeien en te bloeien.

Menselijke verbinding ontstaat wanneer we ons openstellen voor anderen en hun toestaan om ons leven binnen te treden. Het vereist empathie, het vermogen om ons in te leven in de gevoelens en gedachten van anderen, en een bereidheid om onszelf kwetsbaar op te stellen. Door naar elkaar te luisteren, elkaar te steunen en elkaars levenservaringen te delen, creëren we een diepgaande band die ons leven verrijkt en ons helpt te groeien als individu en als gemeenschap.

De mechanismen achter menselijke verbinding zijn complex en divers. Ze omvatten zowel neurobiologische als psychologische

processen, zoals het ontwikkelen van een gedeelde identiteit en het creëren van een gevoel van saamhorigheid. Deze processen zijn onderling verbonden en versterken elkaar, waardoor de kracht van verbinding exponentieel toeneemt naarmate we ons meer openstellen voor anderen en ons bewust worden van de waarde van intermenselijke relaties.

Een bijzonder belangrijk aspect van menselijke verbinding is het trofische effect. Dat wil zeggen: de voedende en stimulerende invloed die verbinding heeft op onze ontwikkeling als mens. Wanneer we ons omringen met liefdevolle, ondersteunende relaties, groeien we in onze capaciteit om te luisteren, te begrijpen en mee te leven met anderen. Dit versterkt op zijn beurt onze verbindingen en creëert een positieve feedbackloop die ons helpt om te groeien en te evolueren.

Samen Lezen, zoals beoefend door Het Lezerscollectief, is een prachtig voorbeeld van hoe menselijke verbinding kan worden gecultiveerd en gekoesterd door het delen van verhalen en gedichten. In deze veilige en ondersteunende omgeving komen mensen samen om zich open te stellen voor de rijkdom van literatuur en om hun eigen ervaringen, gedachten en emoties met elkaar te delen. Door dit proces van openhartige communicatie en gedeelde kwetsbaarheid groeien de deelnemers als individuen en als gemeenschap, en ontdekken ze de ware kracht van menselijke verbinding.

Terwijl u verder leest in *Even zijn wij samen meer*, nodig ik u uit om de diepere betekenis van menselijke verbinding te overdenken en te ervaren. Laat deze verhalen en gedichten u inspireren om uw hart en geest te openen, en om uw leven te verrijken met de kracht van verbinding. Laat de magie van deze literaire werken u begeleiden in uw zoektocht naar diepere relaties en een

groter begrip van uzelf en anderen. Moge dit boek een bron van inspiratie en hoop zijn voor iedereen die ernaar verlangt om de eenzaamheid te overstijgen en de helende kracht van menselijke verbinding te omarmen.

In deze wereld, waar afstand en isolatie soms de overhand lijken te hebben, is het belangrijker dan ooit om de troost en het plezier van verbinding met anderen te koesteren. Het delen van verhalen en gedichten kan een pad naar verbondenheid openen en ons herinneren aan onze gezamenlijke menselijkheid. Door middel van deze gedeelde ervaringen kunnen we elkaar beter begrijpen, ondersteunen en accepteren, waardoor we een sterkere, veerkrachtigere gemeenschap kunnen opbouwen.

Neemt u dus de tijd om te genieten van de verhalen en gedichten in dit boek. Staat u uzelf toe om geraakt te worden door de woorden en emoties die erin vervat zijn. En terwijl u leest, denkt u dan aan de mensen om u heen en aan hoe u, door samen te lezen en te delen, de rijkdom en de vreugde van menselijke verbinding kunt cultiveren en versterken.

In *Even zijn wij samen meer* vindt u een schat aan mogelijkheden om uzelf te verbinden met anderen en de wereld om u heen. Moge dit boek een lichtpunt zijn in uw leven en tevens een uitnodiging om de kracht van verbinding te omarmen, zowel binnen als buiten de bladzijden van deze bijzondere verzameling verhalen en gedichten.

Veel leesplezier en verbinding toegewenst,

Jim van Os

REDACTIE HET LEZERSCOLLECTIEF

MIEKE COREMANS

Mieke Coremans leerde Het Lezerscollectief kennen via haar enthousiaste collega's bij Basiseducatie (nu Ligo). Wat Samen Lezen doet met mensen, ervaart zij als magie. Verhalen en gedichten maken dingen los, ze ontlokken een glimlach of een grimas, ze nemen je mee op reis door je eigen herinneringen. Zo ontstaan soms levende conversaties, ogen die gaan blinken, een lach, een kwade blik, af en toe een (moeilijk te volgen) monoloog of een traan. Volgens Mieke is elke vorm van herkenning een cadeau, dat ze om de twee weken graag aanneemt in ruil voor een verhaal of een gedicht.

ELLEN FRISSAER

Ellen Frissaer is vormingswerker bij Avansa Limburg en als vrijwilliger verbonden aan Het Lezerscollectief. Ze leest in de gevangenis van Hasselt en heeft ook een online groep Samen Lezen. Daarnaast ondersteunt ze de vrijwillige leesbegeleiders in Limburg, waar ze Samen Lezen op de kaart probeert te zetten. Ellen houdt van verhalen, sterke literatuur en mensen. En precies dat komt allemaal samen tijdens een leessessie. Ze vindt het bijzonder om te zien hoe mensen zich geleidelijk openstellen en woorden vinden die hun gedachten en gevoelens beschrijven. Zo kunnen ze die gedachten en gevoelens vervolgens delen met anderen. Een gedetineerde kan zo weer even gewoon mens zijn.

LIEVE JANSSENS

Lieve Janssens houdt van mensen, verhalen en boeken. Ze is educatief medewerker bij Ligo, Centrum voor Basiseducatie Mechelen. Ze komt wekelijks samen met een groep Ligocursisten om te lezen. In het 'Vertelsalon' gaan mensen met elkaar in gesprek over hun soms uiteenlopende gedachten, gevoelens en strategieën. Ze komen er op verhaal. Zo vertelde een cursist haar: 'Lieve, een week zonder het Vertelsalon voelt echt niet hetzelfde!'

DIRK TERRYN

Dirk Terryn is initiatiefnemer van Het Lezerscollectief, dat hij samen met Erik Van Acker en Jan Raes oprichtte in 2014. Hij begeleidt een leesgroep die verbonden is aan een groepspraktijk in Antwerpen. De deelnemers wonen in de buurt of maken deel uit van het netwerk van patiënten van de praktijk. De mooie vergaderzaal wordt voor elke leessessie omgetoverd tot een rustige leesplek. Dirk vindt het verbazingwekkend hoe snel mensen die samen sterke verhalen lezen ook lezers worden van elkaar en van zichzelf. De woorden van personages maken ruimte in vastgeroeste denkbeelden. Zij zijn meer dan eens de 'onverwachte Ander' die oude wonden heelt.

SIEGLINDE VANHAEZEBROUCK

Sieglinde Vanhaezebrouck werkt bij Poëziecentrum en is verantwoordelijk voor de programmatie en de educatieve werking. In 2013 volgde ze de opleiding Shared Reading in Antwerpen. Ze heeft vijf jaar gelezen in De Zuidpoort in Gent, een vereni-

ging waar armen het woord nemen. Sieglinde koestert warme herinneringen aan de oude eenzaat Jozef, die haar op een dag toevertrouwde: ‘Dankzij het Samen Lezen vind ik de woorden voor de dingen weer terug.’

DIEDERIK VAN WOENSEL

Diederik van Woensel is voorzitter van De Nieuwe Zurenborgse Pers, uitgever van de *Gazet van Zurenborg*. Hij organiseert leessesies in de Antwerpse bibliotheek Permeke en het woonzorgcentrum Onze-Lieve-Vrouw van Antwerpen. Daarnaast is hij ook actief als leesbegeleider op de psychiatrische afdeling van het Heilig Hartziekenhuis in Lier. Jaren geleden ontdekte hij het Samen Lezen en ondervond hij hoe mooi het is om mensen bij elkaar te brengen door middel van sterke verhalen en gedichten. Diederik haalt veel voldoening uit de gretigheid van de deelnemers om telkens weer aanwezig te zijn en het verdriet wanneer dit toevallig eens niet kan. Van jong tot oud, van sociaal tot eenzaam; bij iedereen gebeurt iets magisch tijdens dit samenzijn.

Inhoud

Voorwoord – JIM VAN OS	5
Redactie <i>Even zijn wij samen meer</i>	10
Je hart is waar je huis is – CHIKA UNIGWE	17
Schat – RADNA FABIAS	26
De man die weer naar buiten wilde – ROB VAN ESSEN	28
Waarschijnlijkheden – CONSTANTINOS PAPAGEORGIU	32
De Koninklijke Pesterijen – LIONEL SHRIVER	33
Tetris – DORIEN DE VYLDER	40
Odette Toulemonde – ERIC-EMMANUEL SCHMITT	41
Leven met je – REMCO CAMPERT	71
Fragment uit <i>Twee oude vrouwtjes</i> – TOON TELLEGEN	72
Koningswater – KIM PAUWELS	74
Het nieuwjaarskaartje – SILVAIN SALAMON	75
De geit – UMBERTO SABA	83
Mikado – BOTHO STRAUSS	84
Het paar – TOMAS TRANSTRÖMER	88
Johann Sebastian Bach op Rügen – BERNHARD SCHLINK	89
Vader – EDDY VAN VLIET	110
Goede zaken – TOVE DITLEVSEN	111
tastend en tastbaar – ESOHE WEYDEN	124
Een honger te stillen – MAARTJE WORTEL	125
Voor het eerst – MARC TRITSMANS	135
Fragment uit <i>Straatkat</i> – YASMINA EL MESSAOUDI	136
Zij spraken over plooiën in het spreken – STEFAN HERTMANS	139
Zij woont boven in haar kamer – RODAAN AL GALIDI	140
Vergeef het me... – EWA LIPSKA	144
Sneeuw – KONSTANTIN PAUSTOVSKI	145

Ben je bang voor deze reis? – PETER VERHELST	156
Mis – ANNELIES VERBEKE	157
Vlechten – SARA EELEN	165
Het huis waarin je bent opgegroeid – PHILIPPE CLAUDEL	166
Huis met twee gezinnen – J. BERNLEF	170
Parijs – DIANE BROECKHOVEN	171
Onderhuids – CARMEN MICHELS	183
Fragment uit <i>God onder de mensen</i> – TOON TELLEGEN	185
De god in mijn hersenen – RUTGER KOPLAND	186
Fragment uit <i>De avond is ongemak</i> – LUCAS RIJNEVELD	187
Levenden – MAURITS MOK	193
De perzikboomgaarden – REFIK HALIT KARAY	194
Hoe dan ook – HIROSHI KAWASAKI	207
Klapstoel – HANNA BERVOETS	209
III/7 – PATRICK CONRAD	215
De samenkomst – JHUMPA LAHIRI	216
Wat je moet weten voor je beslist om een man te zijn – MATTIJS DERAEDT	227
Een pijnlijk geval – JAMES JOYCE	228
Ergens in deze stad – HANNY MICHAELIS	240
En toen waren wij aan de beurt – KADER ABDOLAH	241
Denk je dat we groeien, ja dat – THOMAS MÖHLMANN	244
Het geschenk van de Wijzen – O. HENRY	245
De ware liefde – BART MOEYAERT	252
Vergeten dromen – STEFAN ZWEIG	253
Rennen tot je adem als een krakend reddingsdeken op je lichaam ligt – MOYA DE FEYTER	261
Kroniek van een reis door Chili – EVELIO ROSERO	262
Hier kom je nu, hier kom je nu – PIETER BOSKMA	264
Mevrouw Elder heeft een idee – CHARLOTTE PERKINS GILMAN	265
Misschien hield ik van haar – ELLY DE WAARD	277
De jongen die spoken zag – CARSON MCCULLERS	278
Vrees – DAVID TROCH	295

INHOUD

Meer – MAUD VANHAUWAERT	297
Nawoord – DIRK TERRYN	299
Fintro	304
Index	309
Bibliografie	315

CHIKA UNIGWE

Je hart is waar je huis is

VERTALING THEO VEENHOF

Ik miste mijn moeder. Dat missen was niet iets abstracts, maar een tastbaar object, een hypertrofische adamsappel die mij elke keer dat ik slikte dreigde te doen stikken. Het had mij in de eerste tijd van mijn verblijf in dit verre buitenland soms bekropen, een kluwentje wol dat me af en toe dwarszat, maar toen, na drie jaar, was het ondraaglijk geworden. Als ik van mijn werk kwam en niemand had om mee te praten, als ik boodschappen deed en kookte voor één persoon en voor mijn tv in mijn eentje dat eten zat op te eten – dan miste ik haar. Die dag dat ik een mango kocht en me herinnerde hoe we toen we op de basisschool zaten mangopitten openbraken, op zoek naar de oorringen die er volgens het volksverhaal in moesten zitten. Ik miste het dat ik er niet samen met mijn moeder om kon lachen.

Toen een collega opperde dat ik misschien heimwee had, zei ik dat ze niet zo dom moest doen. Het was geen heimwee die mij bedrukte, maar de afwezigheid van mijn moeder. Bovendien was ik thuis. In België. En ik wilde dat mijn moeder hier was.

Misschien had het geholpen als ik vrienden had, mensen om mijn huis te vullen en het zich makkelijk te maken in mijn stoelen, maar ik had de tijd niet en voelde de aanvechting niet om te investeren in het maken van nieuwe vrienden. Ik was altijd een verlegen kind, dat niet gemakkelijk vrienden maakte, maar dat had ik niet erg gevonden. En als volwassene kon het me nooit veel schelen of ik vrienden maakte. Toen ik een tiener was, vroeg mijn moeder mij voortdurend, als altijd maar weer die een of twee zelfde vriendinnen op bezoek kwamen: *Ndi, heb je geen andere vriendinnen die jij wil opzoeken? (Nee). Vind je het niet erg om geen grote vriendenkring te hebben? (Nee)*. Nu, in België, zocht

ik niet het gezelschap van mede-Afrikanen of van mijn collega's buiten het werk. Geen vriend had de lege plek kunnen vullen waarvan ik wilde dat mijn moeder die innam. Mijn huis was incompleet zonder haar. We waren altijd met z'n tweeën geweest.

Mijn vader stierf toen ik acht was. Op de dag dat hij stierf kwam ik van school en trof ik mijn moeder jammerend en heen en weer rollend op onze veranda aan. Die dag werd mijn huilende moeder niet alleen gelaten op die veranda. Vier van haar vriendinnen waren er, die over haar waakten als beschermengelen en samen met haar huilden. Zij waren het die mij eraan herinnerden dat ik mijn lunch niet mocht overslaan en die mijn moeder dwongen iets te eten.

Ik was vierentwintig toen ik voor het eerst het huis uit ging. Anders dan veel van de meisjes met wie ik op de basisschool had gezeten was ik niet naar een kostschool gegaan, hoewel ik was geslaagd voor het toelatingsexamen van Queens College, een van de beste middelbare scholen van het land. Ik gaf me op voor een universiteit die een taxirit van ons verwijderd was.

De meeste mensen zweren dat dochters en moeders niet zo lang samen kunnen leven zonder elkaar te verstikken. Met mijn moeder en mij was het tegenovergestelde het geval. We waren close, maar close op een manier die ons ruimte liet om adem te halen. Tussen de permanentjes door vlocht mijn moeder nog steeds mijn haar. Ik vertelde haar over de colleges. Ze wist van al mijn professoren hoe ze heetten, wist dat eentje zijn colleges stevast begon met een gebed en dat een andere er zo jong uitzag dat ze heel vaak voor een studente werd aangezien. Ze wist dat ik dol was op mijn Chem 201-professor, omdat zij misschien wel de slimste persoon was die ik ooit had ontmoet.

Mijn moeder was levenslustig terwijl ik weliswaar niet verlegen meer was, maar nog steeds een voorkeur had voor vriendschap in kleine doses. Ik had nooit meer dan een paar vrienden tegelijk, en vaak niet erg langdurig. Ik wist dat mijn moeder

graag had gezien dat ik meer vrienden had, maar ze pushte me nooit. Misschien vulden haar vrienden het huis genoeg voor ons allebei. En ik had genoeg aan haar.

Zelfs voordat ik het land verliet, zei ik tegen mijn moeder dat ik wilde dat ze bij me kwam wonen zodra ik goed en wel gesetteld was. Ik woonde nog geen drie maanden in België of ik smeekte haar in elk telefoongesprek (minstens één keer per week) om bij me te komen wonen. Ik beloofde haar rust, zei dat ze niet meer dag in, dag uit in de zon hoefde te zitten om pepers en tomaten te verkopen aan eeuwig afdingende klanten. Ik had nu een goede baan. Het was mijn verantwoordelijkheid om haar leven te vergemakkelijken. Na al haar harde werken kon ze nu de vruchten plukken, haar dagen slijten in mijn huis met airco en haar voeten laten rusten op een bijzettafel in mijn woonkamer. Ik stelde me voor hoe ik van mijn werk kwam en met haar at. In de weekends konden we samen gaan shoppen. Ik zou Nollywoodfilms huren om er samen naar te kijken.

Een vol uur voor de geplande aankomsttijd was ik al op het vliegveld. Ik zat alleen aan een tafel en dronk koffie terwijl ik wachtte en keek naar het komen en gaan van de mensen, en stelde me voor wat ik binnenkort allemaal samen met mijn moeder zou kunnen doen. Toen ik haar zag, leek ze stomverbaasd. Het herinnerde me eraan hoe ik drie jaar geleden zelf mijn ogen had uitgekeken bij de aanblik van die vlekkeloos blinkende luchthaven. Deze vrouw met haar pruik die over één oog gezakt was, leek in niets op de moeder die ik mij herinnerde. Ze zag er ouder uit. Onverzorgd. Gewoontjes. En geen spoor van rood op haar lippen.

De moeder uit mijn herinneringen was elegant. Ze zette geen stap buiten de deur zonder rode lippenstift en zonder dat haar haar perfect in model zat. Zij slofte niet zoals deze vreemdelinge. Dit was niet de moeder die mij voorhield dat hoe moeilijk het leven ook werd, een vrouw het aan zichzelf

verplicht was om zich goed te kleden. De moeder die, ondanks de armoede waarin mijn vaders overlijden en de hebzucht van zijn broers ons gestort hadden, altijd kans zag er chic uit te zien.

Het duurde even voor ze me zag. Ik wuifde, ze wuifde terug en op haar gezicht verscheen een brede glimlach. En toen rende ik naar haar toe. Ze rook nog hetzelfde. Dat was tenminste niet veranderd. Ik hield haar vast en inhaleerde haar geur zoals ik dat als kind deed wanneer ik wakker werd uit een nachtmerrie waarin zij omkwam bij een auto-ongeluk, net zoals met mijn vader was gebeurd. Ik vocht tegen de aanvechting om haar pruik recht te trekken. Ik omhelsde haar, en van mijn geschoktheid omdat ze zo achteruit was gegaan was op slag niets meer over zodra ik haar vertrouwde warmte voelde.

‘Je ziet er moe uit’, zei ik terwijl ik haar bagagewagentje overnam.

‘Ik heb vierentwintig uur niet geslapen.’

‘Waarom niet? Ik heb speciaal een nachtvlucht geboekt zodat je onderweg goed kon rusten.’

‘Ik kon niet slapen in het vliegtuig. Ik heb mijn eigen dochter in geen drie jaar gezien. Stel je voor dat ik was vergeten uit te stappen!’

Mijn moeder had nog nooit in een vliegtuig gezeten, maar het was niet bij me opgekomen dat ze zou denken dat het bij vliegtuigen net zo werkte als bij de bussen die ze nam van Nsukka naar Lagos. Ik moest bijna lachen, maar wilde niet dat ze dacht dat ik haar uitlachte. Ik troostte me met de gedachte dat ze maar tijdelijk zo verouderd was, als gevolg van het slaapgebrek, en dat ze wanneer ze was uitgerust weer de vrouw zou worden die ik me herinnerde. Ze hield mijn hand in haar beide handen, en ik wist dat zij mij ook had gemist.

Mijn moeders verbazing week niet gedurende de eerste week na haar komst. Haar blik lichtte op wanneer ze naar mijn deurenkruiken keek (glimmend); mijn tv (groot); de vloerbedekking

(zacht als een babydekentje); de fruitmand (*die bananen lijken wel van plastic*); de overbuurman die een groet riep in het Vlaams, een groet die ik in dezelfde taal beantwoordde (*Hoe heb je die taal in vredesnaam geleerd?*).

Aan het eind van de eerste week keek ze eens goed naar me en zei: ‘Dit huis is te stil. Waarom krijg je nooit bezoek? Heb je geen vrienden?’

‘Natuurlijk heb ik die!’

‘Waarom komen ze hier dan niet?’

‘Iedereen heeft het druk.’

‘Waarmee?’

‘Met werken.’

Ze maakte een ts-ts-ts-geluid met haar tong tegen haar tanden, op dezelfde manier als die keer dat ik haar, ik was toen zestien, wilde wijsmaken dat de jongen met wie ze me betrappt had gewoon een klasgenoot was.

Als ik naar mijn werk was, verdeelde mijn moeder haar tijd tussen koken en tv-kijken. Gelukkig had ik kabel-tv, zodat ze als er op de Belgische zenders geen programma in het Engels was kon uitwijken naar de BBC-zenders en CNN. Mijn huis rook naar mijn jeugd: okrasoep en jollof-rijst; yamsoep en bonen. Ik kon mijn ogen dichtdoen en dan was ik weer het onzekere kind van acht dat bij mijn vader op z'n knieën zat terwijl mijn moeder ons eten opschepte in diepe porseleinen kommen.

Zelfs die kommen hadden de hebbelijke handen van mijn ooms niet overleefd. De auto was het eerste wat eraan moest geloven, de Peugeot 504 waarin we op zondagochtend naar de kerk reden. Oom Justus, mijn vaders oudere broer, eiste hem op. Net als de zitmeubels, de tv en uiteindelijk het huis.

Mijn tiende verjaardag besteedde ik aan het helpen van mijn moeder met het inruimen van de restanten van onze bezittingen in een eenkamerflat die kleiner was dan de slaapkamer die zij en mijn vader nog maar twee jaar eerder hadden gedeeld.

Toen we uitpakten, liet ze me beloven dat ik hard zou studeren, mooie cijfers zou halen en een goede baan zou bemachtigen, zodat ik, wat er in de toekomst ook met mijn echtgenoot mocht gebeuren, zelf oké zou zijn. Ik beloofde het haastig, al een beetje instortend bij de gedachte aan een huwelijk. In die ene kamer ontving mijn moeder haar vriendinnen. Eenmaal per maand was ze gastvrouw voor zes vrouwen die net als zij lid waren van de Kring van Christelijke Moeders. Op die dag zaten ze op de veranda en hielden ze me wakker met hun gelach.

‘Het is net of ik weer thuis ben.’

‘Wat bedoel je?’

‘De geur van al dat eten dat jij maakt.’

‘Niemand hier spreekt Engels!’ zei mijn moeder alsof die gedachte nu pas bij haar opkwam. Ik zag hoe haar ogen zich wijder opensperden van verbazing.

Na vijf weken klaagde ze dat haar etensvoorraden oprakten. Wist ik een plek waar we die konden aanvullen? Ze was gearriveerd met zakken gemalen egusi en gedroogde vernonia, gemalen langoesten en gerookte vis. Ik verbaasde me erover dat de douane haar erdoor had gelaten met al dat eten. Ze zei dat niemand haar bagage gecontroleerd had.

‘Waarom heb je zoveel meegenomen?’ vroeg ik op de dag van haar aankomst.

‘Ik wist niet of ik dat eten van jullie naar binnen zou kunnen krijgen. Mama Patience heeft haar kleinkinderen in Amerika bezocht en heeft me gewaarschuwd voor het eten hier. Soms is een mens te oud voor nieuwe dingen.’

‘Maar dit is Amerika niet, mama. Dit is België.’

‘België. Amerika. *Obodo oyibo is obodo oyibo.*’

Op een zonnige zaterdagmiddag nam ik mijn moeder mee naar een Afrikaanse supermarkt in Antwerpen. Toen de winkelier in het Engels ‘Hello, Mama’ tegen haar zei, reageerde ze uitbundig. Ze vroeg waar hij vandaan kwam.

‘Ghana is de *sister* van Nigeria’, zei mijn moeder, om vervolgens te beweren dat Ghanese jollof-rijst niet kon tippen aan de Nigeriaanse. Het was meer dan ik haar in weken had horen zeggen.

De winkelier zei iets wat ik niet meekreeg, en mijn moeder lachte. En dat was het moment waarop het me trof. Dit was de eerste keer sinds haar komst dat ik mijn moeder hoorde lachen. Ze had geglimlacht. Ze had complimentjes gegeven. Maar ze had niet gelachen. Die dag in de supermarkt vond ze alles even geweldig. Ik liep naast haar. Ze pakte een guave, kneep erin, rook eraan, lachte en gooide hem in haar karretje. Op dat moment, toen de lach in haar ogen glinsterde, besefte ik het dat het stom van me was geweest haar mee te slepen naar musea en shoppingmalls om haar te imponeren tot ze van pure verrukking haar bijnaam ‘Joy’ eer zou aandoen. In de eerste week dat ze bij me was had ik vrije dagen opgenomen en haar door heel België gesleept. We waren naar de zoo van Antwerpen geweest, hadden een ritje met een koets door Gent gemaakt, hadden de hop-on-hop-off-bus in Brussel genomen en ons laten fotograferen voor het Paleis, maar ze leek er niet veel aan te vinden. We namen de trein naar Brugge en wandelden naar het Boudewijn Seapark en het Dolfinarium. We keken naar een dolfijnenshow en ze verbaasde zich er hardop over dat een dier dat er zo dom uitzag intelligent genoeg kon zijn om synchroon met mensen te dansen. Ze vroeg of wij in ons eentje de hele tent sponsorden toen ik haar op haar aandringen vertelde hoeveel de toegangskaarten hadden gekost. Ze had het hele themapark met me afgesjouwd, maar er was niets wat ze leuk vond. Ik zag in haar ogen niet het enthousiasme dat ik zelf had gevoeld toen ik het park voor het eerst bezocht.

Toen we terug waren van het winkelen, zong mijn moeder onder het koken. Daarginds in Nsukka zou ze nu hebben gekletst met de buren. Ik weet nog dat ik, de tiener die graag

alleen was, dacht dat mijn moeder enkel echt alleen was in de badkamer. Ze had gezelschap nodig. Als ze geen visite kreeg, ging ze zelf op visite. Als eerstejaarsstudent psychologie wist ik zeker dat mijn vaders dood mijn moeder haar verlatingsangst had bezorgd. Toen ik haar ernaar vroeg, zei ze dat de wereld geschapen was om er in gezelschap van anderen van te genieten.

Mijn moeders lach duurde exact twee maanden. Het was een gulle, ruimhartige lach die zelfs plaats bood aan het allerbelachelijkste: de zure glimlach van Judge Judy overdag op de tv. *Dat mens ziet eruit alsof ze haar dwingen te lachen met een citroen in haar mond, hahaha!* Het feit dat je in dit land niet zomaar bij iemand op de stoep kon staan. Je wacht tot ze je uitnodigen. *Hahahahaha!*

En toen, alsof er een regenbui over mijn huis was getrokken, droogde het lachen op. Net als haar stem. Ze praatte nauwelijks tegen me. Vroeg niet meer of ik vrienden had. Verbaasde zich niet meer over al die glimmende dingen die mijn huis in de aanbidding had. Ze speelde niet meer met de afstandsbediening, op zoek naar tv-programma's die haar interesseerden, vooral Amerikaanse en Britse soaps op de kabel en het nieuws. Ze zat naast me terwijl ik naar het Nederlandstalige nieuwsbulletin luisterde en mompelde: 'Die taal zou ik nooit kunnen leren!' Op een dag greep ze met een dramatisch gebaar naar haar keel en zei: 'Zo moet het voelen als je stom bent. Horen en het niet begrijpen. Spreken en niet begrepen worden.'

Als we uitgingen, zei ze niets meer over het grote aantal nieuwe auto's op de wegen. Het huis werd een graftombe, te solide gebouwd om hem open te breken met mijn eigen stem. Mijn moeder zag er verdrietig uit, en haar verdriet doordrong het huis, waardoor het leek alsof ook dat in de rouw was. Het leek of de deurkrukken de glans kwijt waren die mijn moeder zo bewonderd had. Wat ze ook kookte, het rook als de wierook die ze soms brandde in onze woonkamer in Nigeria. Ik vroeg

haar vaak wat er mis was. Niets, zei ze elke keer. Haar verdriet wikkelde zich om mijn enkels, vertraagde mijn anders zo energieke tred. Ik begon te wensen dat ik haar niet had gevraagd te komen.

Op een dag kwam ik thuis van mijn werk en trof ik mijn moeder snikkend en over de grond van de zitkamer rollend aan. Er waren geen vrienden die samen met haar huilden, zoals ze gedaan hadden op de dag dat mijn vader stierf. Zij had nooit zonder vrienden gezeten. Ik had hier niet één vriend weten te maken. Ik maakte geen deel uit van de Nigeriaanse gemeenschap omdat ik niet alleen een teruggetrokken aard had, maar ook een drukke baan. Ik kon goed overweg met mijn collega's maar vroeg nooit een van hen om een kop koffie bij me te komen drinken. Ik hoefde niet overspoeld te worden met vrienden voor wie ik verantwoordelijk moest zijn: koekjes en drankjes aanbieden, de conversatie gaande houden. Wat ik miste was de niets eisende aanwezigheid van een vriendin bij wie ik niet de sociale verplichtingen van een gastvrouw had. Wat ik miste was misschien niet zozeer mijn moeder, als wel de aanwezigheid van een hartsvriendin.

Ik rolde naar mijn moeder toe en hield haar stevig vast. Ik hield haar vast tot we allebei ophielden met huilen. Ze stond op, droogde haar ogen af en ging naar haar slaapkamer. Ik ging haar niet achterna. Ik vroeg niet wat er mis was. Ik ging achter mijn computer zitten en boekte een vlucht voor haar, naar huis.

RADNA FABIAS

Schat

de waarzegster vraagt mij wat mij bij haar brengt ik zeg
de winter heimwee fictieve uitzichtloosheid en het onvermogen
om mijn culturele
achtergrond uit mijn identiteit te amputeren
ze voorspelt dat ik mijn schat zal vinden in een mens ik vraag
is het een man of een vrouw of een ander of is het het onstui-
mige kind dat ik nooit wil
baren het wordt een jongen met krullen van vuur ik zag het in
een droom hij gaat lieve,
doch weinig pientere meisjes bezwangeren en verlaten daar kan
hij niets aan doen het zit
in zijn bloed

een méns, zegt ze, de schat zit in een méns
ik vraag of ik het zelf ben ze zegt de zekerheid ligt in de kerk
maar ik ben al gedoopt
te land ter zee en in de lucht met vuur en vuur en as en water
mijn twijfel is hardnekkig
mij resten alleen hoop en liefde
soms
de rest is afgebrand

ik bied haar mijn hand en een kopje opgevangen sigarettenas
ter waarde van driehonderd euro
ik geef haar mijn polsen ik smeeek
doorgond mijn chakra's mevrouw voel mijn energie of mijn
hartslag bekijk het wit van

mijn ogen betast mijn drukpunten roer in mijn chi voed mijn
hoop
maar ze zegt wéér

je schat zit in een mens

ze zegt dat ik naar huis moet

ze zegt dat ze mijn taal niet spreekt